

ניקולייסון ופיין על מסעותיהם ומותם של קוסטיגן ומולינה

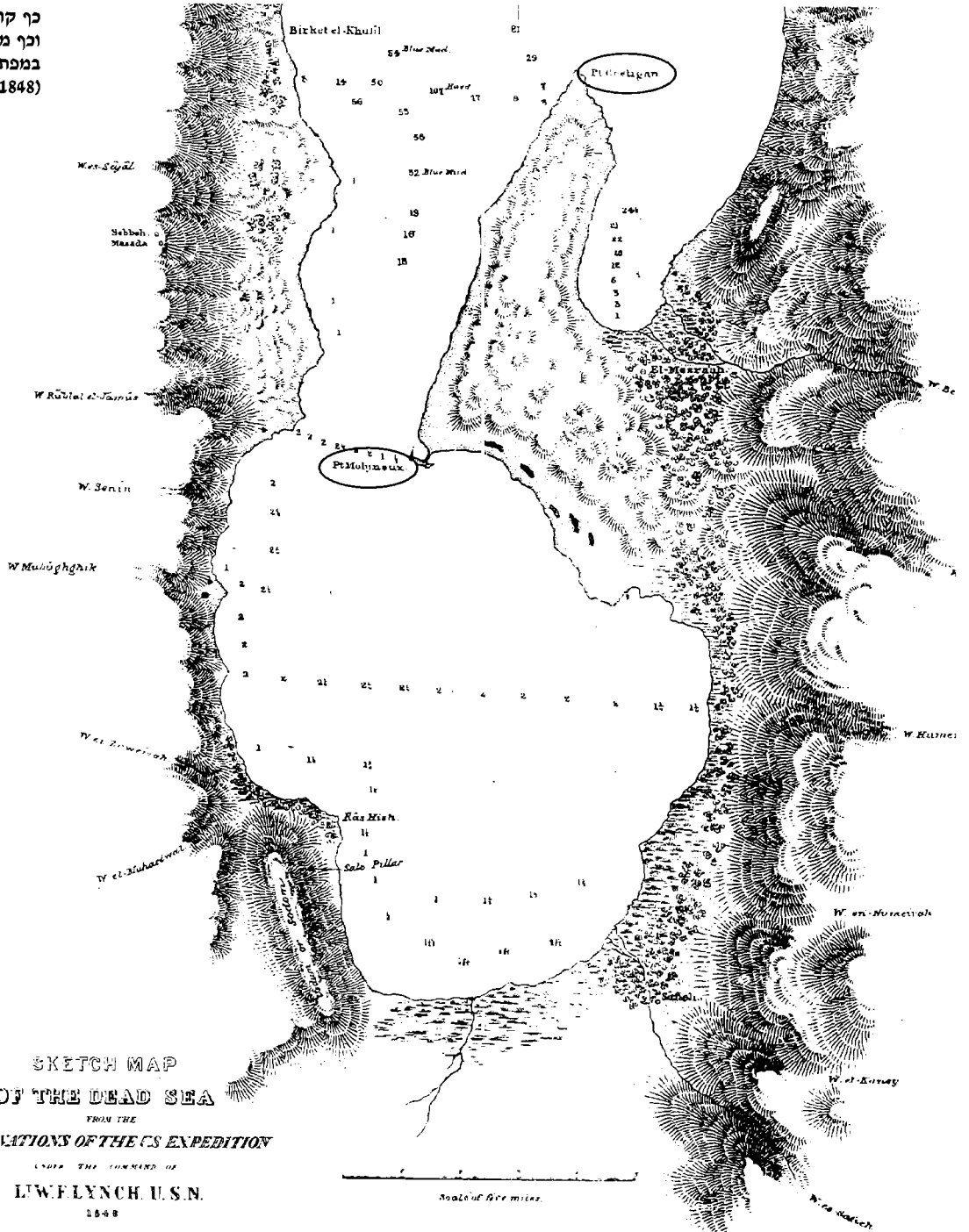
אכן, היה זה מחזה של שממה מוחלטת... זוהר האור הכאיב לעיניים וחום האוויר הכביד על הנשימה. שום ציפור לא ערבלה בכנפיה את האוויר הדליל, שדרכו הטילה השמש את קרניה היוקדות על פני הים המסתורי שעליו צפנו, שהוא לבדו, מכל מעשיו של הבורא, אינו נושא בתוכו חיים כלל. כאשר היינו מול חצי-האי וראינו אותו לכל אורכו, קראתי לקצהו הצפוני 'קֶף קוֹסְטִיגָאן' ולקצהו הדרומי 'קֶף מוֹלִינָה', אות של כבוד לשני האנגלים האמיצים שאיבדו את חייהם כאשר ניסו לחקור את הים הזה.¹

ביום רביעי ה־26 באפריל 1848, סמוך לשעת הצהריים, בהיותו במרכז החלק הדרומי של ים המלח, החליט ויליאם פ' לינץ' (Lynch, 1801-1865), מפקד המשלחת האמריקנית לחקר הירדן והימה, לכבד את זכרם של שני הנוסעים-החוקרים שהקדימוהו, ניסו לחקור את הימה וצפונותיה בדרך של שיוט על מימיה, וקיפחו את חייהם.²

תודתי נתונה לאנשי ה-PEF, ד"ר שמעון גיבסון וד"ר רופרט צ'פמן, על סיועם הרב ועל הרשות לצלם את המסמכים ולפרסמם. ד"ר יוסי סייע לי בעצה ובחומר, פרופ' אמוץ דפני, ד"ר שאול כץ וד"ר נורברט שוואקה סייעו בהארת נקודות שונות. תודה מיוחדת לסוזי פריס מראש-פינה, על הפליאה עשות באיתור המקורות לציטוטיו של פיין.

- 1 ו"פ לינטש, מסע מחקר אל הירדן וים המלח, ההדיר ר' זאבי; תרגם מאנגלית ש' גוגן, [תל-אביב] תשמ"ד, עמ' 217. החיבור המקורי: W.F. Lynch, *Narrative of the United States' Expedition to the River Jordan and the Dead Sea*, Philadelphia 1849. הציטוט באנגלית שם, עמ' 310-311.
- 2 R.J.E. Boggis, *Down the Jordan in a Canoe*, London 1939, pp. 34-54; Y. Ben-Arieh, 'William F. Lynch's Expedition to the Dead Sea, 1847-48', *Prologue: The Journal of the National Archives*, 5 (Spring 1973), pp. 14-21; B. Kreiger, *Living Waters: Myth, History, and Politics of the Dead Sea*, New York 1988, pp. 60-94; E.O. Eriksen,

כף קוסטיגן
וכף מולינה
במפת לינץ'
(1848)

SKETCH MAP
OF THE DEAD SEA
FROM THE
OBSERVATIONS OF THE U.S. EXPEDITION
UNDER THE COMMAND OF
L. W. FLYNCH, U.S.N.
1848

מסעות המחקר החלוציים לים המלח שכללו שיוט על פני הימה תבעו את מותם של שלושה ממבצעייהם. האחרון בהם היה סגנו של לינץ', הלוטננט ג'ון ב' דייל (Dale, 1812-1848), שנפטר בסיומו של המסע בבחמדון שבהר הלבנון. שני האחרים שקדמו לו היו הסטודנט לתאולוגיה מאירלנד כריסטופר קוסטיגן (Costigan, 1810-1835), הנוסע הראשון בעידן המודרני ששט על פני הימה, וקצין הצי האנגלי הסגן תומס הוורד מולינה (Molyneux, 1823-1847).

ניתן למצוא מקבילות רבות בין מסעותיהם של קוסטיגן ומולינה. ראשית, בסיומם הטרגי, שכן שניהם מצאו את מותם זמן קצר אחרי סיום מסעם, וכתוצאה ישירה מהקשיים שסבלו במהלכו. שנית, במטרתם הדומה: שניהם ביקשו לעסוק במחקר הירדן וים המלח, באיסוף עובדות ותשובות לשאלות הבלתי פתורות סביב השקע. שלישית, בשיטה ובמסלול: שניהם הגיעו עם סירה לחוף עכו, העבירוה לכינרת, ניסו (לשווא) לשוט לכל אורך הירדן עד לים המלח, וסיימו בשיט על פני הימה. רביעית, בטעויותיהם: שניהם בחרו לבצע את משימתם בעונה הפחות מתאימה, בשלהי אוגוסט ובתחילת ספטמבר, עת החום בשיאו והשיט בירדן בלתי אפשרי, מפני שכמות המים הזורמים בו היא מעטה ביותר.

אנו מבקשים להביא כאן שני מקורות המפרטים את שקרה את קוסטיגן ומולינה במהלך מסעותיהם, מנקודת מבטם של שניים מהחשובים בתושבים האירופים בירושלים במאה הי"ט, שניסו לסייע בידי שני השייטים-החוקרים. מסמכים אלה, למיטב ידיעתנו, זכו עד כה רק לפרסום חלקי ומקוטע, בשנת 1911. להערכתנו הם מהווים מקור רב חשיבות, ויכולים לסייע רבות בידי המתעניינים במגוון של נושאים: תולדות המחקר המדעי של שקע הירדן וים המלח, המציאות באזורים אלה במחצית הראשונה של המאה הי"ט, הפעילות האירופית בארץ ותנאיה באותה תקופה ועוד.³

קוסטיגן

קוסטיגן, יליד דבלין, לא השאיר אחריו כתובים כל שהם המתעדים את מסעו. על פרטי סיפורו שהגיעו לידיעתנו עלינו להודות בראש ובראשונה לעורך-הדין הניו-יורקי ג'ון לוי סטיפנס (Stephens, 1805-1852), שספר מסעותיו שפורסם בשנת 1837 זכה לפופולריות רבה במולדתו.⁴

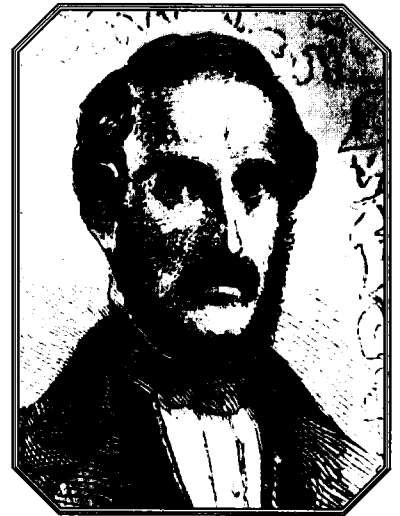
³ *Holy Land Explorers (Holy Land Publications)*, Jerusalem 1989, pp. 23, 46, 58
 הלשון לחוף שממערבה ייקרא על שמו עוד בחייו, בשנת 1850, בידי הגאוגרף הברלינאי קרל ריטר: C. Ritter, *Die Sinai-Halbinsel, Palästina und Syrien*, II, 1: *Palästina und Syrien (Die Erdkunde von Asien, VIII, II)*, W.F. Lynch, *Official Report of the United States Expedition to Explore the Dead Sea and the River Jordan*, Baltimore 1852, p. 731. ספריו ראה: לינטש (לעיל, הערה 1), וכן W.F. Lynch, *Official Report of the United States Expedition to Explore the Dead Sea and the River Jordan*, Baltimore 1852

⁴ כתבי-היד שמורים בארכיון קרן המחקר הבריטית בלונדון: PEF, (Jer)5: 'Minutes of the Transactions of the Jerusalem Literary Society, Founded November 20, 1849', pp. 182-201, 254-263 [הערת המערכת: משום כל התיבטים הללו בחרנו להביא את התעודות במקורן האנגלי].

⁴ [J. L. Stephens], *Incidents of Travel in Egypt, Arabia Petraea and the Holy Land, by an American*, I-II, New York 1858 (1st ed. 1837); V.W. von Hagen, *Maya Explorer: John Lloyd Stephens and the Lost Cities of Central America and Yucatán*, Norman, Oklahoma 1948, pp. 67-70; D.H. Finnie, *Pioneers East: The Early American Experience in the Middle East*, Cambridge, MA 1967, pp. 4-6, עמ' 53-54.

סטיפנס, שלקה בדלקת בגרונו בעקבות פעילות יתר במערכת בחירות, יצא תחילה למסע החלמה באירופה.⁵ במהרה הפך הטיוול למסע מזרחי, שהקיף את יוון, תורכיה ורוסיה. לא עלה בידו למצוא ספינה שתחזירו לארצות-הברית, ולכן שהה בחורף 1835/6 בפריז. היו אלה ספר המסעות הפופולרי של המרקוז קונסטנטין דה וולניי (de Volney, 1757-1820) והליתוגרפיות של פטרה בספרו של ליאון דה לבורד (de Laborde, 1807-1869) שהביאוהו לשנות את כוונותיו, ומשכוהו לחזור למזרח.⁶

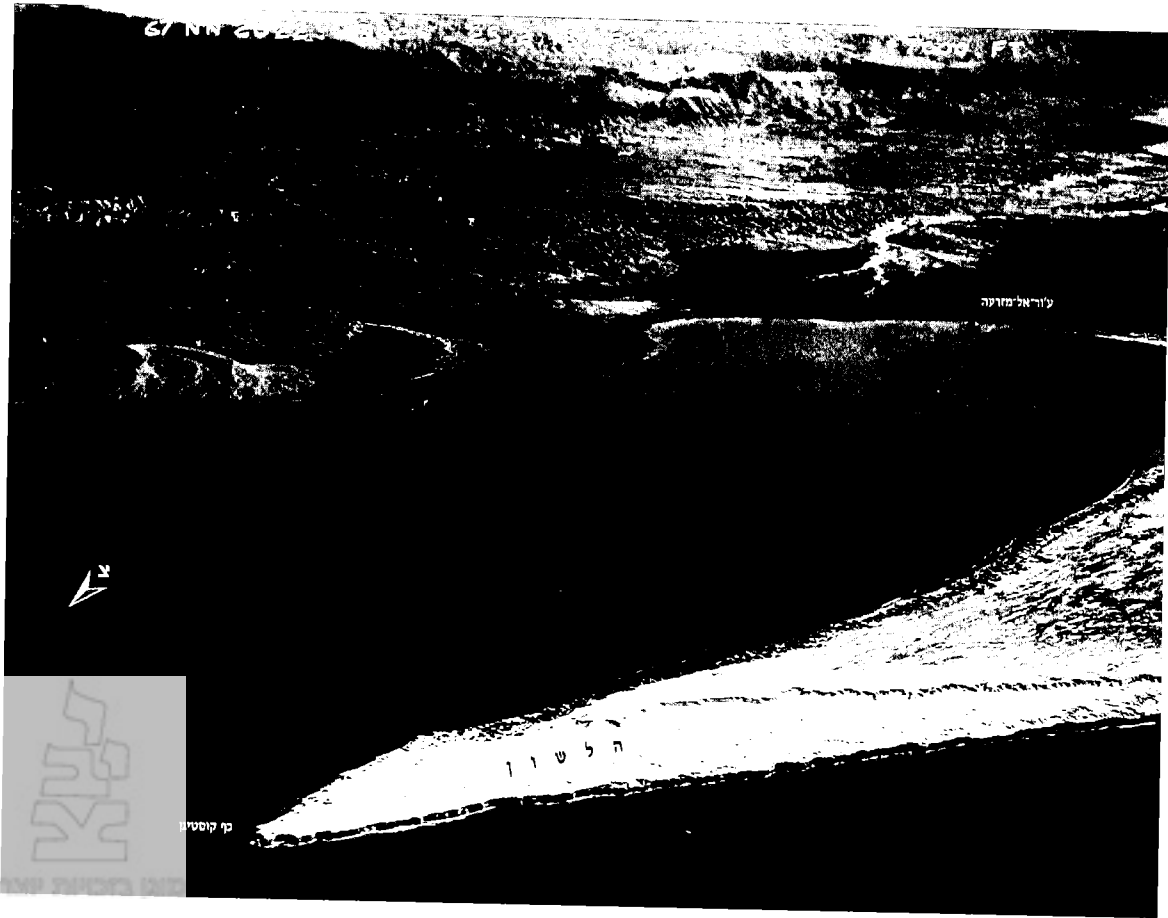
בדצמבר 1835 כבר הגיע לאלכסנדריה, התקבל לראיון אצל מוחמד עלי, וסייר במצרים עלית. בחזרו לקהיר 'חלה בו המטמורפוזה', כדברי כותב קורותיו, 'הוא הפך, בלבוש ובשם, לעבד אל עזיז'. מטמורפוזה זו כללה גם חיפוש מתמיד אחר ההרפתקה והניסיון הבלתי נודע.⁷ בקהיר פגש את מורי אדולף לינן (Linant), מלווהו של לבורד. לינן – מהנדס צרפתי צעיר שקשר את גורלו במזרח, הרבה במסעות ושימש מאז 1828 כמהנדס ראשי בחצרו של מוחמד עלי – יכול היה לספק לסטיפנס מידע רב.⁸ מצויד במידע זה יצא סטיפנס דרך מדבר סיני לעקבה ולפטרה, פסגת שאיפותיו.⁹ הוא הגיע דרך חברון לירושלים, ובשלהי מרס 1836 יצא לסיור לכיוון ים המלח. בהיותו ביריחו גילה בה במקרה את סירתו של קוסטיגן: 'הבטתי סביבי ובחרתי [סוכה] אחרת למשכן, בעיקר בזכות העובדה שלפניה עמדה על צדה סירה קטנה, כאילו על מנת ליצור קיר קדמי. הסירה סיפרה סיפור עצוב. היא היתה היחידה שאי פעם צפה על ים המלח'.¹⁰ למעשה,

כך מעיד סטיפנס על עצמו, הוא שמע על הסירה עוד בהיותו בירושלים, מן ג'ון לויז סטיפנס הסתם מפי הכומר ג'ון ניקולייסון (Nicolayson, 1803-1856), שכפי שנראה להלן ניסה כשמונה חודשים קודם לכן לסייע לקוסטיגן. סטיפנס ביקש לנצל את הסירה לשם שיט על ים המלח, אלא שהעדר בן לוויה מתאים מנע ממנו לטענתו לעשות זאת.¹¹

אולם סטיפנס החליט שעליו לשחזר לפרטיו את 'הסיפור המלנכולי'. לשם כך יצא לביירות, מצא את משרתו ובן לווייתו של קוסטיגן, ושמע ממנו את גרסתו למהלך הסיור והשיט. סטיפנס מביא בספרו רק את מחציתו של הסיפור: החל מרכישת הסירה בביירות, דרך סיפור הובלתה לעכו, העברתה על

5 פון האגן (לעיל, הערה 4), עמ' 28-30; קרייגר (לעיל, הערה 2), עמ' 53.
 6 פון האגן (לעיל, הערה 4), עמ' 31-42. C.F.C. de Volney, *Voyage en Syrie et en Égypte pendant les années 1783, 1784*.
 7 1787, I-II, Paris et [ולאחרונה בעברית: וולני, מסע במצרים ובסוריה, תרגום לפי מהדורת ז'ן גומייה, פריס 1959; תרגום א' אמיר, ירושלים תשנ"ז]; idem, L. de Laborde, *Voyage de l'Arabie Pétrée*, Paris 1830-1833; idem, *Journey Through Arabia Petraea, to Mount Sinai and the Excavated City of Petra, the Edom of the Prophecies*, London 1836, pp. 134-193.
 8 פון האגן (לעיל, הערה 4), עמ' 50; פיני (לעיל, הערה 4), עמ' 152-160; קרייגר (לעיל, הערה 2), עמ' 53-54.
 9 'Linant', *Nouvelle Biographie Générale...*, XXXI, Paris 1860, cols. 246-247.
 10 סטיפנס (לעיל, הערה 4), ב, עמ' 47-66; פון האגן (לעיל, הערה 4), עמ' 50-55; פיני (לעיל, הערה 4), עמ' 167-168.
 11 סטיפנס (לעיל, הערה 4), ב, עמ' 30.
 12 שם, עמ' 202. מעניינת טעותו של פון האגן, הביוגרף של סטיפנס, הגורס שהוא אכן שט על ים המלח, ואפילו מצטט כראיה את תודתו של לינן' לבן ארצו על מכתב ובו הנחיות לציוד הראוי למשלחת. ראה: פון האגן (לעיל, הערה 4), עמ' 55-56; לינטש (לעיל, הערה 1, מקור אנגלי), הקדמה, עמ' vi.

צילום אוויר של כף קוסטיגן, הטייסת האוסטרלית בארץ-ישראל (1918)

גבי גמל לטבריה, השקתה בכינרת, הניסיון הנואל לשוט בירדן, העברת הסירה ביבשה ליריחו והשקתה למים בחופו הצפוני של ים המלח. סטיפנס ממשיך בתיאור שמונת ימי השיט על הימה, ומלווה את התיאור בסקיצת מפה המנסה לשחזר את מהלך השיט ואת נקודותיו העיקריות, ומסיים בשלב שבו קוסטיגן, שהיה כבר חולה מאוד, הובא ליריחו ומצא מחסה וטיפול אצל אישה זקנה.¹² כאן מפסיק סטיפנס את דיונו בנוסע האירי וממשיך בתיאור מסעו שלו מים המלח דרך הקדרון למגזר מר-סבא. סטיפנס חוזר למולדתו ופרסם את ספרו, וזה הביא לו רווח כספי נאה ואפשר לו לצאת למסעו הבא, המפורסם יותר, לחצי האי יוקטן, מסע שבעקבותיו יצא לו מוניטין כראשון שגילה את תרבות המאיה בעת החדשה. 'באותו 17 בנובמבר 1839', לדברי כותב קורותיו, 'קרם עור וגידים עולם חדש, מדע חדש - ארכאולוגיה אמריקנית'.¹³

12 סטיפנס (לעיל, הערה 4), עמ' 201-202, 213-215; צוטט חלקית בידי מסטרמן: E.W.G. Masterman, 'Explorations in the Dead Sea Valley', *The Biblical World*, ns 25 (January-June 1905), pp. 407-414; וראה: קרייגר (לעיל, הערה 2), עמ' 54-57.

13 פון האגן (לעיל, הערה 4), עמ' xiii.

המשך סיפורו של קוסטיגן, מהגעתו ליריחו ועד למותו וקבורתו בירושלים, הגיע לידינו ממקור שונה לחלוטין. חלק זה פורסם בשנת 1911 בכתב-העת של קרן המחקר הבריטית, בידי ארנסט ו"ג מסטרמן (Masterman, 1867-1943), רופא ומנהל בית-החולים האנגליקני בירושלים, שהגיע לעיר לראשונה בשלהי 1892, ושירת בה ובבית-החולים של המיסיון בצפת עד לשנת 1914.¹⁴ מסטרמן, מדען וארכאולוג חובב, שימש החל משנת 1911 גם כמוכיר כבוד של קרן המחקר הבריטית בפלשתינה. הוא נודע בין היתר בכך שסימן את גובה פני ים המלח - במהלך ארבע-עשרה שנים רצופות ציין את גובה המים על סלע בסמוך לעין פשחה.¹⁵ את היוזמה למדידה זו יש לייחס לארכאולוג האירי רוברט א"ס מקאליסטר (Macalister, 1870-1950), מחשובי החופרים בשירות הקרן הבריטית, שהתפרסם בתור חופר גזר, ושבינו לבין מסטרמן שררו יחסי ידידות ושותפות רבי שנים.¹⁶

לפני מספר שנים, כתב מסטרמן בהקדמה למאמרו, 'נתקלתי בכמה הערות בדברי החברה הספרותית והמדעית [ההדגשה במקור, ח"ג] בירושלים העוסקות בקוסטיגן ובמולינה'.¹⁷ אחרי פרסום מוקדם ותמציתי בכתב-העת האמריקני *The Biblical World*, הבימה של מרבית מאמריו מהארץ,¹⁸ ובהתייעצות עם מקאליסטר, החליט לפרסם את הטקסטים 'בצורה אינטנסיבית יותר'.

מקאליסטר הוא שהבחין בחשיבותם של שני הכרכים הראשונים של 'רשימות הפרוטוקולים של החברה הספרותית בירושלים'. 'בעלעלי בהם', כתב, 'הגעתי למסקנה שיש שם חומר רב למדי הראוי להיות מוצל מהשכחה של ספרי הפרוטוקול'. לכן הביא רשימות רבות מהם, במלואן או בחלקן, לדפוס מעל דפי ביטאון הקרן, ה-'*Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*', החל משנת 1908.

14 R.A.S. Macalister, 'E.W.G. Masterman', *PEQ* 75 (1943), pp. 70-73; N. Schwake, *Die Entwicklung des Krankenhauswesens der Stadt Jerusalem vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts*, I, Herzogenrath 1983, pp. 166, 185-187; K. Crombie, 'A Real Son of Zion: Ben Zion Friedmann and the Jewish Mission at Safed', *Mishkan*, 15, 2 (1991), pp. 28-29 (ניסן תשנ"ב), עמ' 182.

15 E.W.G. Masterman, 'Summary of the Observations on the Rise and Fall of the Level of the Dead Sea, 1900-1913', *PEFQSt*, 45 (1913), pp. 192-197. מסטרמן פרסם את הדיווחים התקופתיים תחת הכותרת 'Observations of the Dead Sea Levels' או 'Dead Sea Observations', בגיליונות הבאים של *PEFQSt*: 34 (1902), pp. 155-160, 299, 406-407; 35 (1903), pp. 177-178; 36 (1904), pp. 83-85, 163-167, 280-281; 37 (1905), pp. 158-159; 38 (1906), pp. 69, 232-234; 39 (1907), pp. 302-304; 40 (1908), pp. 160-161; 41 (1909), pp. 68-70; 42 (1910), pp. 290-291; 43 (1911), pp. 59-61, 158-161; 44 (1912), p. 213; 45 (1913), pp. 42-45, 197 לעניין גם: C. M. Watson, *Fifty Years Work in the Holy Land: A Record and a Summary 1865-1915*, London: 1915, p. 171; C. Klein, *On the Fluctuations of the Level of the Sea*, 16 עמ' 1993, [תל-אביב] 1993, עמ' 16; H.W. Underhill, 'Dead Sea Levels and the PEF Mark', *PEQ*, 99 (1967), pp. 45-48; H.W. Underhill, 'Dead Sea Levels and the PEF Mark', *PEQ*, 99 (1967), pp. 45-48; H.W. Underhill, 'Dead Sea Levels and the PEF Mark', *PEQ*, 99 (1967), pp. 45-48. מפלס ים-המלח ותגודות אקלים בארץ-ישראל בתקופה ההיסטורית, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, 1986, עמ' 26.

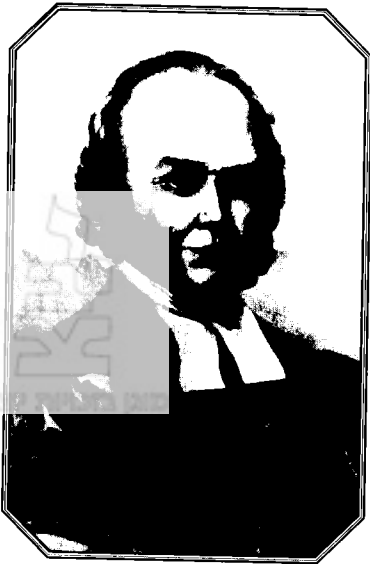
16 R.A.S. Macalister, 'Observations of Dead Sea Levels', *PEFQSt*, 33 (1901), p. 45 (לעיל, הערה 15), 34 (1902), עמ' 155. מקאליסטר כתב את ההספד למסטרמן ב-*PEQ*, ראה: מקאליסטר (לעיל, הערה 14), והקדיש לו את ספרו: R.A.S. Macalister, *A Century of Excavation in Palestine*, London 1925

17 E.W.G. Masterman, 'Three Early Explorers in the Dead Sea: Costigan - Molineux - Lynch', *PEFQSt*, 43 (1911), p. 13

18 מסטרמן, (לעיל, הערה 12); ובאותו כרך ראה גם מאמרו: 'The Physical History of the Dead Sea Valley', *ibid.*, pp. 249-257

ועד 1911.¹⁹ ההרצאות על שני השייטים, הכלולות בכרך הראשון, לא פורסמו בידו, אלא הועברו לידי מסטרמן, מן הסתם משום שהיה זה שביצע את המדידה בים המלח. החברה הספרותית הירושלמית נוסדה בשנת 1849, כשלוש שנים לאחר שהועלה לראשונה הרעיון בידי הקונסול הבריטי בירושלים, ג'יימס פיין (Finn, 1806-1872).²⁰ הכינוס הראשון התקיים בביתו של פיין ב־20 בנובמבר 1849, ובמהרה החלה החברה לצבור תומכים ותכרים בקרב האירופים בארץ ואף בין חוקרי הארץ באירופה. 'מטרת החברה הזאת', כתב פיין, ששימש נשיא החברה והיה הרוח החיה בה, 'לחקור וללבן כל נושא מעניין, ספרותי או מדעי, מכל תקופה שהיא בתחומי ארץ-הקודש'.²¹ כל חבר אמור היה להציג נושא, לפחות פעם בחודשיים, וכלל זה נשמר בקפדנות, בעיקר בתקופה הראשונה לקיום החברה. בנוסף לכך נישאו הרצאות מפי רבים מאנשי המדע שהגיעו לביקור בירושלים. הרצאות אלו הובאו בספרי הפרוטוקולים. הכרך הראשון, שכולו בכתב ידו של פיין, והשני, שחלקו נכתב בידי פיין וחלקו בידי לבלר, כוללים את המפגשים עד לראשית שנת 1854. בפגישה השתים-עשרה של החברה, ב־12 בפברואר 1850, הציגה הגברת ניקולייסון (הבת) את הרצאתה 'הערות בדבר משלחת החקירה הראשונה לים המלח'.²²

ג'ון (ובמקורות אחרים: יוהנס, הנס) ניקולייסון, יליד שלזויג-הולשטיין (ומכאן זיהויו הכפול כדני וכגרמני), הגיע לראשונה לירושלים בראשית ינואר 1826 בתור מיסיונר מטעם 'החברה הלונדונית לקידום הנצרות בקרב היהודים' (בקיצור: London Jews Society), במטרה לפעול בקרב האוכלוסייה היהודית דוברת הגרמנית בעיר. הוא בא לסייע בידי המיסיונר התושב הרופא ג'ורג' דלטון (Dalton), אלא שזה נפטר כעבור שלושה שבועות 'מתשישות, חום והעדר טיפול רפואי'.²³ ניקולייסון החזיק מעמד בתנאים הקשים כמה חודשים, נשא את אלמנתו של דלטון לאישה, ואז יצא לאתרי פעילות מיסיונרית אחרים באזור, בעיקר בכיירות. בקיץ 1831 חידש את פעילותו בירושלים, ובאוקטובר 1833 שכר בית בפאתי הרובע היהודי. בכך היה למיסיונר הפרוטסטנטי הקבוע הראשון בירושלים.²⁴ הוא נשאר בעיר והיה עד מותו בשנת 1856 מעורב ברכישת הקרקע לכנסיית 'ישו הנוצרי' ובבנייתה וכן בהכוונה והרחבה של פעילות המיסיון הפרוטסטנטי בעיר.²⁵

ג'ון ניקולייסון

19 לכתבי-היד ראה לעיל, הערה 3. ראה: R.A.S. Macalister, 'Gleanings from the Minute-Books of the Jerusalem Literary Society', *PEFQSt*, 40 (1908), pp. 52-60, 116-125; 41 (1909), pp. 42-49, 258-265 (1908), עמ' 52.

20 ג' פיין, עתות סופה: עלים מדפתי הקונסוליה בירושלים משנת 1853 עד 1856, ב, תרגם א' אמיר, ירושלים תש"ם, עמ' 349-356. ראה גם: מקליסטר (לעיל, הערה 19), 40 (1908), עמ' 52.

21 פיין (לעיל, הערה 20), עמ' 350.

22 Miss Nicolayson, 'Notes of the First Exploring Expedition to the Dead Sea', *PEF (Jer)* 5, pp. 254-263.

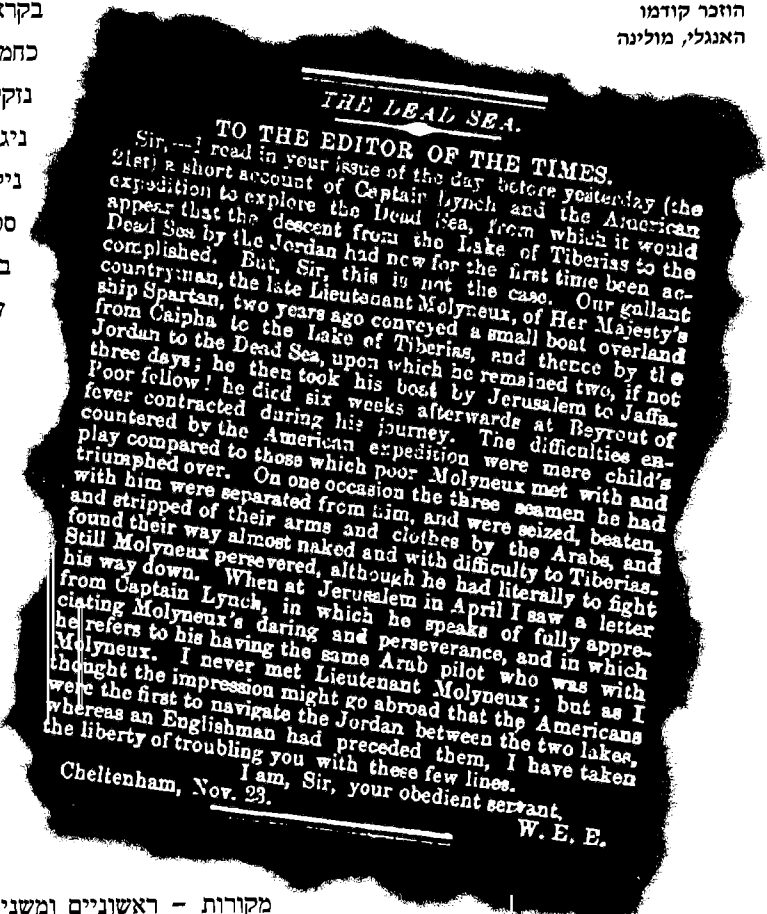
23 שוואקה (לעיל, הערה 14), א, עמ' 103, 113-114.

24 A. Carmel, *Christen als Pioniere im Heiligen Land: Ein Beitrag zur Geschichte der Pilgermission und des Wiederaufbaus Palästinas im 19. Jahrhundert*, Basel 1981, pp. 17-24; K. Crombie, *For the Love of Zion: Christian Witness and the Restoration of Israel*, London 1991, pp. 20-22.

25 פיין (לעיל, הערה 20), עמ' 82-88; שוואקה (לעיל, הערה 14), א, עמ' 117-152; קרומבי (לעיל, הערה 24), עמ'

ניקולייסון וכתו נתקבלו כחברים ב'חברה הספרותית' ב־14 בדצמבר 1849, ואילו רעייתו הצטרפה כעבור שבועיים. נראה שדווקא הבת נכחה בישיבות רבות יותר של החברה, מכיוון ששמה מופיע מספר פעמים ברשימת הקוראים, בעוד שהוריה נפקדים ממנה.²⁶ את הרשימה שקראה בישיבה השתים-עשרה, ואשר תובא להלן, כתבה על פי חומר שסופק לה בידי אביה, שסיפר לה את זיכרונותיו. נראה שהפירוט והדיוק מקורם בעובדה שהיה בידי יומן כתוב, וכך יכול היה לשחזר את האירועים.²⁷ למרות זאת, בקראנו את התיאור יש לזכור שהוא נכתב כחמש-עשרה שנים אחרי האירוע. מסטרמן כבר נזקק לעניין, בציינו שבמקומות שיש בהם ניגוד בין שני התיאורים, של סטיפנס ושל ניקולייסון, הוא נוטה להעדיף את דבריו של סטיפנס, שנכתבו סמוך יותר לאירועים.²⁸

מכתב למערכת ה'טיימס' הלונדוני המוחה כי בדיווח על מסעו של לינץ' האמריקני לא הוזכר קודמו האנגלי, מולינה

במהלך שנות השמונים של המאה העשרים ערך אריק אולף אריקסן שורה של מחקרים על כמה מהחשובים שבחוקרי הארץ, ובראשם קוסטיגן ומולינה. עלה בידי אריקסן להגיע למספר מקורות ראשוניים הקשורים למסעותיהם של השניים, וכן הצליח לשחזרם באופן מלא יותר מקודמיו. את תוצרי מחקריו פרסם תחילה בשורת מאמרים, רובם בכתב-העת *Holy Land* שבהוצאת הפרנציסקנים בירושלים, ואחר קיבצם לספר, שראה אור באותה הוצאה בשנת 1989.²⁹ מחקרו המפורט ביותר עוסק בקוסטיגן. בנוסף לשחזור מפורט של המסע הוא מספק לקוראיו בין היתר כרונולוגיה, רשימת מקורות - ראשוניים ומשניים - ארוכה ונספחים המכילים מסמכים

הנוגעים בקוסטיגן, ושנכתבו בידי נוסעים וחוקרים במאה הי"ט.³⁰

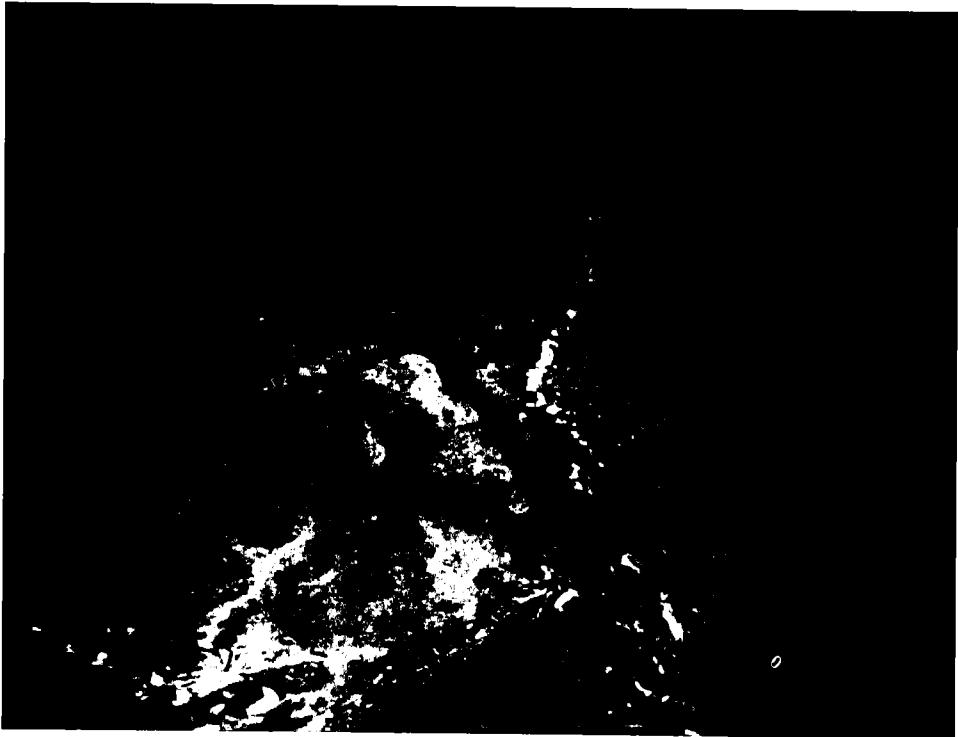
85-47; אריקסן (לעיל, הערה 2), עמ' 37-39; ש' ליבר, 'רכישת הקרקע לכנסיית "ישו הנוצרי" עלידי ג'ון ניקולאיסון', קתדרה 38 (טבת תשמ"ו), עמ' 201-203.
 26 PEF, (Jer)/5, הצד הפנימי של הכריכה ותוכן העניינים.
 27 שם, עמ' 254; אריקסן (לעיל, הערה 2), עמ' 43-44.
 28 מסטרמן (לעיל, הערה 17), עמ' 14.
 29 אריקסן (לעיל, הערה 2).
 30 שם, עמ' 10-51.

מולינה

גדרשו תריסר שנים עד שהגיעה לים המלח הסירה השנייה שמיטיה שם לו למטרה לחקור את הימה בשיט על פניה – ולא במסע סביבה.

היה זה קצין הצי הבריטי תומס הוורד מולינה, שכתב: 'יהיה זה כמעט בלתי אפשרי לתת תיאור כלשהו של פיתולי הירדן בדרכו מימת טבריה לים המלח; הוא תואר היטב ובציוריות בעיתון שראיתי לאחרונה כ"נהר הנפתל ביותר הקיים"'.³¹

מולינה היה באותה עת בן עשרים וארבע ושירת זה תשע שנים בצי המלכותי; אחרי שנת לימודים בקולג' סופח לשנה, בדרגת סגן, לפריגטה בעלת עשרים ושניים התותחים 'ספרטן', ששהתה במימי הים התיכון, ושמפקדה היה הקפטן תומס מ"צ' סימונדס (Symonds, נפטר 1894). תומס סימונדס היה אחיו הבכור של ג'ון סימונדס, שנודע כאחד מהחשובים בצוות המודדים הבריטים של חופי הארץ בשנת 1840.³² שניהם היו בניו של סגן אדמירל סר ויליאם סימונדס (1782-1856), שכיהן בשנים 1832-1847 בתור הסוקר של הצי (Surveyor of the Navy), וכאביהם בחרו בקריירה של קציני צי.

צילום אוויר של כף מולינה, הטייסת הגרמנית בארץ-ישראל (1918)

T.H. Molyneux, 'Expedition to the Jordan and the Dead Sea', *Journal of the Royal Geographical Society*, 18 31 (1848), p. 113

Y. Jones, 'British Military Surveys of Palestine and Syria 1840-41', *The Cartographic Journal*, 10, 1 (1973), 32 pp. 29-41. ראה גם: 'בן-אריה, ארץ ישראל במאה ה-19: גילוייה מחדש, ירושלים, 1970, עמ' 107-109.

במסגרת תפקידו גודע ויליאם סימונדס בעיקר בפיתוח ספינות מלחמה שונות, וכן השפיע רבות על עבודת המדידה של בנו בחופי הארץ.³³

במהלך שנות השלושים והארבעים של המאה הי"ט ניטש בין חוקרי ארץ-ישראל ויכוח על מהלך הירדן ושיפועו וכן על פירושן ואמינותן של מדידות שנערכו בו. אין לתמוה אפוא על כך שתומס סימונדס יום כנראה את מסע המחקר של מולינה לירדן ובפרט לים המלח, ותמך כמוכן בכל כוחו בפקודו, שביקש להגיע לכינרת ומשם לשוט בסירה על הירדן לים המלח, על מנת לבחון את מהלך הירדן, כמו גם את העמק דרכו הוא זורם, ובעיקר למדוד את עומקו של ים המלח.³⁴

מולינה, שהשיק את סירתו בכינרת ב־21 באוגוסט 1847, שט על ים המלח במשך 'שני לילות ויום ומחצה', וב־12 בספטמבר חזר לאנז'יטו, ה'ספרטן', שהמתינה לו בנמל יפו.³⁵ במהלך מסעו שרבט מולינה הערות, ואלה סוכמו בידו מאוחר יותר ליומן מסע. הוא נפטר זמן קצר לאחר שובו ל'ספרטן', בעת שעגנה בביירות. לפי עדותו של לינץ', מולינה נפטר בחודש נובמבר. אריקסן נותן בספרו שני תאריכים, ה־3 וה־30 באוקטובר, וסביר למדי שה־3 באוקטובר הוא טעות.³⁶ מכאן שלמולינה היה די זמן להשלים את כתיבת דיווחו. דבריו, הכוללים תיאור של התצפיות המדעיות שערך ופירוט התלאות שפקדו את המשלחת, נקראו במפגש של החברה הגאוגרפית בלונדון ב־27 במרס 1848, ולאחר מכן פורסמו בכתב־העת שלה.³⁷ אולי סמלי הוא שבדיק ביום שבו נדרשה החברה הגאוגרפית בלונדון לדיווח המיוחל, עזבה את ביירות בדרכה לארץ משלחתו של לינץ', שעתידה היתה לענות על מרבית השאלות שמולינה ביקש לשווא לפתור.³⁸

מולינה נזקק בדבריו בפירוט לסיוע הרב שקיבל מהקונסול גיימס פיין - זה הצטרף אליו בניסיונות הסרק למצוא את

גיימס פיין

33 ג'ונס (לעיל, הערה 32). על בני משפחת סימונדס ראה: *The Dictionary of National Biography*, XIX, London: 1921-1922, pp. 277-279; F. Boase, *Modern English Biography*, London 1965, cols. 859-860.

34 מולינה (לעיל, הערה 31), עמ' 104. ריטר סוקר את נתוני משלחת האדמירליות הנוגעים לים המלח, מלווה אותם בביבליוגרפיה שלמה לעניין, ומכנה את הקטע 'השיט של הסגן סימונדס בירדן ובים המלח'. גם הוא מודה שלא ידוע על שיט בימה עצמה. ראה: ריטר (לעיל, הערה 2), עמ' 702-704.

35 PEF (Jer.)/5, p. 195.

36 לינטש (לעיל, הערה 1, מקור אנגלי), עמ' 269. לפי הנאמר שם, עמ' 130, הם עזבו את ירושלים ב־10 בספטמבר, וכעבור יומיים הגיעו לאנז'יטה. לניתוח המסע, כולל פירוט תחומי של התצפיות ותוצאותיהן, ראה: אריקסן (לעיל, הערה 2), עמ' 53-86.

37 מולינה (לעיל, הערה 31).

38 לינטש (לעיל, הערה 1, מקור אנגלי), עמ' 117; אריקסן (לעיל, הערה 2), עמ' 57, 62.

מימין לעץ -
מצבת קוסטיגן
בבית-העלמין
הפרנציסקני
בירושלים

שלושת המלחים מלווי שנתפסו (ושהגיעו מאוחר יותר בכוחות עצמם לטבריה), וסייע לו להביא את הסירה לים המלח. במפגש השמיני של 'החברה הספרותית הירושלמית', ב-11 בינואר 1850, תיאר פין עצמו באריכות את האירועים, מנקודת מבטו.³⁹ בתיאורו, המובא להלן, משולבות תצפיות רבות שערך בתחומים מגוונים כגאוגרפיה, מדעי הטבע, תושבים ואורחותיהם ועוד. מעניינת גם הזדקקותו של הקונסול האנגלי, בשלושה מקומות שונים, לציטוטים מהעולם הקלסי וממשוררים אנגלים, ציטוטים המתאימים ביותר לרוח האירועים המתוארים.⁴⁰

אפילוג

זאב וילנאי ניסה, והצליח, להתחקות אחרי מעט השרידים ממסעותיהם של שני השייטים. קוסטיגן הקתולי נקבר ביום מותו, ה-7 בספטמבר 1835, בבית-העלמין של המנזר הפרנציסקני על הר ציון.⁴¹ לפי החקוק בשפה הלטינית על אבן המצבה שלו, היא הוצבה במקום בידי אמו. בשנת 1911 ניתן היה לראותה, אם כי לא באתרה.⁴² בשנת 1935, במלאת מאה שנה למסע, ביקש וילנאי 'לשים זר פרחים

H. M. Consul [=J. Finn], 'Reminiscences of the English Expedition on the Jordan and Dead Sea', PEF, (Jer)/5, 39 pp. 182-201

40 ראה להלן, הערות 68, 79, 83.

41 PEF, (Jer)/5, pp. 262-263

42 מסטרמן (לעיל, הערה 17), עמ' 19. על המצבה חרוט השם Christophorum Costigan, אולם כל המקורות, החל מסטיפנס (לעיל, הערה 4), לינץ' (לעיל, הערה 1) והדיווח של גב' ניקולייסון (לעיל, הערה 22) דרך מסטרמן (לעיל, הערה 17) וקריגר (לעיל, הערה 2) ועד למחקר המודרני, נוקטים בצורה Costigan. ברור באירלנד העלה שוהי אכן הצורה הנכונה, ונראה שהכיתוב שעל המצבה מקורו בעובדה שהוא בשפה הלטינית.

הסירה של מולינה המוצגת בבית-היוצר של מפעלי ים המלח

על קברו, אך לא עלה בידו לאתר את המצבה. הוא מצאה ופרסמה רק אחרי מלחמת ששת הימים, והמצבה נוקתה ונקבעה בקיר בית-הקברות.⁴³

מולינה נקבר בביירות, אולם סירתו מצאה את דרכה חזרה לים המלח. שוב היתה ידו של וילנאי בדבר. סימונדס ראה את הסירה כרכוש, והעבירה לאחוזה שרכש בעיירה טורקיי (Torquay), השוכנת לחופו הדרומי של חבל דבון, ממזרח לפלימות, לאחר שפרש, בתום קריירה מפוארת שבשיאה כיהן כאדמירל של הצי, כמובן בעל תואר סר. הוא קבע על הסירה טבלת נחושת ובה כתובת המתארת את מסעה, והניחה כגג לביתן קיץ בחצר האחוזה, וכך היא מתוארת בחיבור משנת 1939.⁴⁴ וילנאי הוא שחשף אותה מחדש בשנת 1962 והביא לרכישתה ולהעברתה לידי 'מפעלי ים המלח', והיא מוצגת במוזאון הפתוח בראש זוהר.⁴⁵

[לקריאת התעודות, עברו לעמ' 94. המערכת].

43 ז' וילנאי, 'קוסטיגן ומצבת קבורתו', טבע וארץ יב (תשל"א), עמ' 293; מ' בנבנשתי, עיר המנוחות: בתי העלמין של ירושלים, ירושלים 1990, עמ' 122-125; אריקסן (לעיל, הערה 2), עמ' 30-32.

44 בוגיס (לעיל, הערה 2), עמ' 32-33.

45 ז' וילנאי, ים המלח וחופו הישראלי, ירושלים תשכ"ד, עמ' 31, 34-35.

The naval service sustained no small loss in a a young man of first rate mathematical science, of Herculean strength and great skill in the use of fire arms. His other naval merits are better known to his brother officers in the Service than to us, but I shall not soon forget his amiable [200] manners and his conversation of a steady unpretending religious tone. It may be enquired why with such apparently inadequate means so formidable a task should have been undertaken but it was precisely because the display was not great that he expected to succeed better than with an expensive parade to attract attention, and invite a coalition of Arab tribes to impede him. He felt great confidence in his personal strength in his conscious force of mind in the faithfulness of his three fine men, (2 of whom had been previously engaged in explorations in Australia) in the soundness of his boat & in the excellence of his nautical instruments.

By means of a native Protestant teacher travelling on the Eastern side of Jordan⁸⁴ (who on hearing of the disaster hastened to represent to the plunderers the dangers of injuring the English) the articles stolen has been mostly restored to the owners – they were of no great value, because the scientific instruments the food and the tent were mounted on camels and proceeding with the officers in advance of the main attack.

As it is my object merely to state circumstances of my own personal presence in connection with this expedition, I have only to add that I have recently found in the Visitor's book of Tiberias the following entry.⁸⁵

[201] **September the 3.**

We three Seamen belongen to her M.S. Spartan was received with kindness at this house, we ware watout food or Ramant 3 dayes before we Came hear

And the Landlord Supplyd us with Bouth therefore we recomend this house to travelears (signed) Ian Grant

John Lescomb

George Winter

84 אם נקבל את התואר 'מורה פרוטסטנטי מקומי' כפשוטו, הרי שהכוונה כנראה לאחד מקבוצת ערבים נוצרים צעירים שהבישוף גובט אסף סביבו מיד עם הגיעו לירושלים, והעסיקם כ'קוראים' של כתבי הקודש' בקרב האוכלוסייה הערבית הנוצרית, כדי 'לעורר את ענינם בפרוטסטנטיזם' ו'לעורר רוח של תקירה ודרישה'. ראה: קרומבי (לעיל, הערה 24), עמ' 76-77. יש לזכור שבניגוד לקודמו, הבישוף אלכסנדר, שפעל אך ורק בקרב היהודים, הסב גובט את עיקר פעילות המיסיון הפרוטסטנטי בארץ לקהילות הערביות הנוצריות הלא-פרוטסטנטיות.

85 הציטוט הובא כלשונו, כפי שגרשם בידי פיין שנראה שטרח להעתיק את הכתוב עם הטעויות. קיימות עדויות לעובדה, שחיים וייסמן אכן ניהל באכסנייתו ספר אורחים. ראה: בן-יחזקאל (לעיל, הערה 82), עמ' 424-425, ושם ציטוטים מרישומיהם של לינץ' ושל דה-סוסי בספר.

Molyneux had been two nights & a day & a half upon the water sometimes in rough weather & thermometer [198] sometimes 130 Fahrenheit, in an atmosphere of steam producing drowsiness and depression of spirits.

The party had become much browner since I had left them on Friday night and were overwhelmed with fatigue. After dining altogether on the brink of a running stream, they sent up a beautiful rocket of silvery stars, which had been reserved for extreme necessity.

Tuesday 7th.

Early on the move. It was a strange scene at the moment of the camels rising from the ground with the boat slung on poles between them. Imagine a broken front to the picture with the back ground of bare mountains. British officers, and Arabs, with women and children, around, the latter skipping with glee, and some infants in arms screaming with fright at the horrid noise uttered by the camels.

We all started towards Jerusalem. The boat party took another road from ours, and rejoined us while resting at Khatroon.

The whole party stayed for repose and arrangement of business till Friday 10th when they left Jerusalem shortly before the guns announced the close of Ramadan – they proceeded by the road to Lydd, as the best for conveyance of the boat.

I was informed afterwards of their safe arrival at Jaffa, and of the unbounded joy of the Spartan's crew – the men sobbing in [199] tears, and shouting at the sight of their beloved officers besides their skipping round the Dingey, and vowing she should never be washed from the slime of the Dead Sea.

The three seamen of the Expedition having been forwarded to Beyroot, were left there for rest and medical treatment.

But the most melancholy tale remains to be added. Lt. Molyneux had suffered greatly in mind and body ever since leaving Tiberias, physically of course during the examination of the Dead Sea. About the last words that I heard from him were "Yes I am doing pretty well now, no fever yet, but when I get on board, & the excitement is over then I shall catch it". He was exceedingly scorched, restless and his eyes greatly inflamed.

It is not to be much wondered at that a in few days after our parting he fell a victim to a fever, the virulence of which baffled all the medical skill that could be found in Beyroot or summoned from Damascus. We as well as his more intimate friends felt deeply such a termination of so short an expedition.

Saturday –

Arrived in the afternoon at Jerusalem, among civilized people and had the satisfaction of changing clothes and washing.

Sunday – Intelligence arrived that the Sailors had been found in Tiberias, having made their way, thither as being the last town they had left. They had wandered about for a day in search for their officer, and on the second day afterwards arrived utterly naked, two of the three carrying the wounded man. They had fed on berries etc. as well as they could, had drunk nothing for fear of approaching the river and had travelled mostly by the late moonlight of nights.

The Pasha being asleep, as well as the Colonel of the Garrison (it being still Ramadan) I could get no horseman to carry this intelligence to the Dead Sea. At length I [197] went myself to the Seraglio, and had the Pasha awakened – he refused to grant a horseman, or do any more in our behalf. So I sent off my Kawass all alone with a letter to inform Lt. Molyneux of the news.

In the evening a fourth letter on the subject arrived, namely from Mr. Cohen who was at Tiberias.⁸²

Monday –

At break of day I was called on by two officers of the Spartan who had left the ship at Jaffa being sent on to meet and cheer up poor Molyneux.

About noon I started with them & their Dragoman without Kawass or Guard from the Authorities.

We shaped our course toward the Dead Sea – but as I turned aside to the tower of Jericho to get a blanket etc. from my stores there – behold! there was the Dingey with her spars all neatly lashed and the two Camels kneeling alongside – there was his green tent & there brave Molyneux himself.

“O qui complexus et gaudia quanta fuerunt!”⁸³ The meeting of the brother officers was most affecting with much to ask & much to tell.

82 המקום היחיד שבו יכולים היו המלחים למצוא מחסה ולינה בטבריה בשלהי שנות הארבעים של המאה הי"ט, היה כנראה אכסנייתו של 'הדוקטור' ר' חיים וייסמן; לא עלה בידי לברר מיהו מר כהן שמוכיר פין. וראה: ע' בן-יחזקאל, "חיים דאקטאר" ומלונו, ע' אבישר (עורך), ספר טבריה: עיר כינרות ויישובה בראי הדורות, ירושלים 1973, עמ' 425-422; 169-177; H. Dudman & E. Ballhorn, *Tiberias*, Jerusalem 1988, pp.

83 'הו, אילו חיבוקים, וכמה שמחות היו שם'. הורציוס, הסופר הרומי בן המאה הראשונה לפה"ס, הוא שטבע ביטוי שמחה זה, בסטירה החמישית בספר הראשון, ראה: Horace, *Satires, Epistles, and Ars Poetica*, trans. H. Rushton, Fairclough, London-Cambridge, MA 1966, p. 68: *Satires*, I, v. 43

Egyptians, Arnaouts,⁷⁸ besides the Fellakh guide from near Tiberias, who having been stripped by the Arabs was now arrayed in a blue Guernsey frock, blue Sailors' trowsers [!] too short for his absolute comfort; he had on a blue striped turban & he also sat like the others contentedly "drinking smoke".

After dinner the Aga (with us in the tent) began [195] to talk about battles, then jumped up, and we all set to at ball practice, aiming at a tent peg, set up at the margin of the water, with another peg lying across it.

Molyneux sat down to writing up his journal (or rather copying out the rough notes, which rough notes he was to forward by my means to the Ship at Jaffa). Meanwhile the Aga and I got into the boat, with a Maltese servant, and I had the unprecedented honour of taking the stroke oar in launching a British man-of-war's Dingey upon,

*" – that bituminous lake
Where Sodom stood."⁷⁹*

In a short time, as the sun was falling low, we landed, and I bade farewell to our noble friend, leaving with him two Bash Bezuk to guard his tent and for his only assistance, in the navigation, his Dragoman, and the Maltese, whom he had brought from Jerusalem, a poor creature, who hardly knew one end of an oar from another.⁸⁰

There was a strong misty steam upon the water concealing distant objects, well according with the uncertainty always connected with the place, and with the approaching events.

All but those above mentioned retired to Jericho in [196] order to proceed next morning (Saturday) to Jerusalem, my intention being to return after a Sunday's rest.

As the sun went down, the company of Bash Bezuk separated among the sunken labyrinths of sandiness. 6 out of the 15 took a different direction from us. We halted at the ruined Convent Ain Hajlah⁸¹ by starlight to fire signals & beat kettle drums. – all in vain – so we resumed the march in single file, pattering the drums, all the way to Jericho the Aga leading the way up & down the precipices.

78 הארנאוטים הם בני העם האלבני, ראה: W. Sussheim, 'Arnauts', *EI*, I, Leiden-London 1927, pp. 449–460. אין להתפלא כמובן על קיומם של בני עמים שונים, כמצרים, בוסנים ואלבנים, בקרב החיילים העות'מאניים.

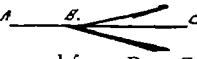
79 פין נזקק כאן למשורר ג'ון מילטון (Milton, 1608–1674). בשורה 562 בפואמה 'גן־העדן האבוד' (Paradise Lost) כתב מילטון: 'Near that bituminous Lake where Sodom flam'd'. ראה: J. Milton, *Paradise Lost*, ed. M. Y. Hughes, New York 1935, p. 334

80 גם משרתו־עוזרו של קוסטיגן היה מלטזי, וגם יכולת החתירה שלו הועמדה בספק; ייתכן שאין כאן משום מקריות. המנזר היווני־האורתודוקסי דיר חג'לה, או סנט גרסימוס, נמצא במקום שבו היתה הלאורה של קלמון, והוא הוקם

81 בראשית התקופה הביזנטית. המבנה הנראה כיום, לצד כביש עוקף יריחו, שוקם ושופץ בשנת 1885. ראה למשל: י' פטריך, נזירות מדבר יהודה בתקופה הביזנטית: מפעלם של סבאס ותלמידיו, ירושלים 1995.

After breakfast we all set off for the Dead Sea, the boat having been ordered to pass out of the river at the junction with the Lake.

On our way we met a party of travellers returning towards Jericho – amongst them there were two ladies one of them said to be a Russian Countess.

Near the beach besides the tracks of various quadrupeds I observed innumerable foot-prints of birds probably of storks – the form of the print was always this I dismounted and measured one of these. From A to B was 2 1/4 inches; and from B to C was 4 inches: total 6 1/4 inches.

Approaching the mouth of the river (which travellers very seldom visit but I have been there before) and while I was just raising my rifle in front of a stork perched upon the small triangular island,⁷⁶ a Jackal was started, almost all of us joined in the chase, and he was with great difficulty killed, even tho' he received several balls in his body and head.

The breeze coming from the Dead Sea was felt something like a gush of fire against the face.

Tall reeds line the brink of the calm smooth river, but when they take to trailing on the ground they often measure [194] 20 or 30 feet instead of 4 or 5. From the nature of the ground near the entrance of the stream into the Lake it is clear that the Jordan must not uncommonly "overflow his banks" in that direction.

The boat was brought round clear out of the river to where Lt. Molyneux had a tent pitched on the beach which is strewn as is well known with bleached drift timber, cast back upon the land after having floated down the river.

Nautical instruments were brought out, leads and lines examined etc., while the grooms stripped and led their horses into the bituminous lake,⁷⁷ and fires were lighted behind the tent for cooking.

The Aga sat smoking his Chibouque in the tent door open to the water (Thermometer 94 Fahrenheit with breeze and shade) occasionally peering through my telescope at a green patch of Durra cultivation on the Moab Mountains.

We formed motley groups from the combined party of Englishmen, Negroes, Arabs,

76 האי, רג'ם אלבחר, זכה לאזכורים רבים בתיאורי המבקרים בימה. בשל מיקומו, בחוף הצפוני-מערבי של הימה ובסמוך לשפך הירדן, ראה אותו כל מי שהגיע למקום, והרבו להזכירו, לעתים כאי ולעתים כחצי אי, בהתאם לגובה פני המים. צפורה קליין מכנה אותו מעגנית המלח, שכן הסקרים והחפירות שנערכו במקום הבהירו ששימש מעגנית לסירות, ראה: קליין (לעיל, הערה 15), עמ' 17-20.

77 פין משתמש במונח ביטומן. השימוש בכינוי ימת הביטומן, או האספלט, נפוץ למדי. ראה למשל גרסתו של שאו למקור החומר: Th. Shaw, *Travels, or Observations Relating to Several Parts of Barbary and the Levant*, London: 1757, p. 347. מעניינת העדות שהסייסים הובילו את סוסייהם לתוך ים המלח.

*"Mustapha Aga! Mustapha Aga!
El,el,el,el,el,el,el, etc. – "*

The great man then descended to our tent to arrange for the morrow's proceedings – but he was still followed by the women, performing a singing dance – with almost [192] frantic gestures, their leader beating time with her musical Chibouque pipe⁷³ – little girls joining in the fantasia, screaming

*"I am a young virgin just arrived
El,el,el,el,el,el,el"*

or thus

*"Now we have leave to build more houses
"The order is come from Aleppo".
"Through Mustapha Aga Mustapha Aga!"*

These ladies are noted for being the dirtiest in all Palestine and perhaps the ugliest – their dress is entirely blue.⁷⁴

At last they were so kind as to leave us & we lay down to sleep first killing two very large spiders, perhaps Tarantulas⁷⁵ – small white scorpions were not rare, and the sand flies would have annoyed us at any other time.

My only bed was a piece of matting, no covering, the pillow was a bag of rice, pistols lay at my right hand, two guns at my left – and the Kawass sleeping just outside covered by his cloak.

Friday 3rd

How delicious was a short walk before sunrise. I sauntered near the remaining trunk of the last palm tree of Jericho "the city of palm trees," and this must soon fall as it is rotting near the bottom. There was such an abundance of pigeons that one might easily find subsistence there for some time without [193] stirring from the tent door – but this diet might be varied by a short walk to the streams where small fish abound.

73 עדות מעניינת לשימוש מוזיקלי בקנה הארוך של המקטרת התורכית.

74 גם סטיפנס, כעשר שנים קודם לכן, תיאר את הריקוד הלילי המיוחד והמוזר של נשות יריחו: 'היה זה ליל ירח נהדר, וכל הנשים היו מחוץ לבתים, שרות ומרקדות. הריקוד בכללו היה בלתי ניתן לתיאור; מורכב לא מתנועות חושניות כאלו של הנערות הרוקדות במצרים, אלא אך ורק משילוב ידיים ותנועה סיבובית במעגל, בהתאמה לנעימה של קולותיהן. מעולם לא נכחתי בסצנה כה עליזה ומהנה בין נשות המזרח' (סטיפנס [לעיל, הערה 4], ב, עמ' 202-203).

75 טרנטולה, עכביש שנשיכתו, לפי אמונה תפלה, גרמה למחלת שיגעון הריקוד.

Jericho in [190] order to pursue his investigation of the Dead Sea.

So we dismounted and rested for about 20 minutes each man in the small shadow of his own horse – no other shade existing except perhaps at some distance too great to justify the search after it.

During the return we had a chase in a glen after some wild beast, but without success. Then our advanced people caught sight of 3 Arabs and pursued them, one of them (a wretched looking old man with a small bundle on his shoulders) was overtaken – the others plunged into a marshy brake of wild sugar cane, and would not shew themselves – we did all we could to reassure the frightened captive, explaining our real object and promising him **bakhshish**, if he would aid in recovering the lost men. It was evident that he knew nothing of any service to us.

Further on I found in one place no less than 5 plants of **Asclepias gigantea** (now I believe universally considered the true Apple of Sodom)⁷² all of them higher than my head while on horseback – this was about an hour north of Jericho.

In the distant prospect were numerous fires of Kali burning – and little whirlwind columns of sand twirling upwards into the air travelling slowly and then falling. At one time 7 in sight, at another 4 etc. We had no wind near us – the reflection of heat from the ground very [191] great, and my Kawass with his face and eyes scorched and swelled, protecting himself with a handkerchief as much as possible.

We arrived at our tent exactly 12 hours after leaving it and we must have ridden in the interval above 50 miles without rest worth mentioning, without food or drink.

Our night was hotter than the one preceeding [!] it. The Aga and his troupe went into the tower, and all the women of the wretched village went to its roof (where was a flickering beacon fire) to greet him with chorus-singing – a strange scene amid the red light, waving their arms, some clapping, some singing, and others performing the usual nay, indispensable part of Arab choruses, viz powerful screams between every few lines – thus -

“Mustapha Aga! Mustapha Aga!

“What riches has

“What houses has

“What horses has

“What honours has

72 אין בארץ צמח בשם לטיני זה. פין, שלא היה אמון על מדעי הטבע, התכוון כנראה לצמח פתילת המדבר הגדולה, השייך למשפחת האסקלפיים, אלא שכינויו המדעי R. Br Calotropis procera (Willd.). ראה: טריסטרם (לעיל, הערה 65, עמ' 213; איג, זהרי ופינברון (לעיל, הערה 70), עמ' 190.

Daybreak was accompanied by the sweet singing of birds among the thickets, but soon all became a wilderness of heat and silence.

We proceeded due North, Molyneux occasionally shouting or using his powerful signal whistle, the signal which his men had been accustomed to obey.

Passing the Wady Abd el Kader on our left at the opening of which is a very pretty Moslem Wely or Saints' Tomb surrounded by gardens.⁶⁹ At about one hour after sunrise we perceived before us the smoke of Kali burning, an occupation not uncommon [189] in the hot season of the year upon the wide plain, by scattered persons or families, for the Kali plant is there most abundant and luxuriant sometimes 20 feet in height – the ashes they convey for sale to Nablus.⁷⁰

My Kawass and I rode on much ahead of the rest through tangled bushes and dry old channels to the nearest of the 3 or 4 fires, and found a girl who however was too much frightened to give us any intelligible replies. The soldiers coming up we rode together to the next fire and just perceived two figures of something like human beings making their escape, plunging through a stream of water and climbing up a rock on the other side quite beyond the probability of our reach on horseback. After long repeated queries and assurances that no harm would be done them one condescended to reply but no information could be gained that could be of any use.

We were now so far advanced up the plain as to be approaching the Zerka or Jabbok;⁷¹ but the Bash Bezuk were grumbling at proceeding on so fruitless an expedition.

Lieut. Molyneux also became the more convinced as we went that the men must have made their way Westwards, over the hills towards the Mediterranean, as they were well aware that the Sea coast runs parralel[!] with the Jordan – and he was willing to return to

החמישית והשישית בבית השני. ראה: *The Dictionary of National Biography*, IX, London 1921–1922, pp. 355–357; *The Poetical Works of Crabbe, Heber, and Pollok, Complete in One Volume, II: The Poetical Works of Reginald Heber, D. D. Lord Bishop of Calcutta*, Philadelphia 1850. חלק זה כולל גם ביוגרפיה מפורטת (עמ' v–xvi). הפואמה 'המצעד לאור ירח' מובאת שם, עמ' 42.

69 פין מתכוון לואדי אלפרעה, הוא נחל כרית; פין חצה את הנחל באזור הג'יפטליק. קבר השיח' עבד אלקדר נמצא מצפון לתל א'צמדי, תל ברום 226 מ' מתחת לפני הים, בפתחת ואדי אלפרעה וסמוך לכניסתו אל בקעת הירדן, בנ"צ 1963.1709. זיהוי התל בידי רובינסון עם ארכלאיס אינו מקובל כיום. ראה: E. Robinson, et al., *Neuere Bibliche Forschungen in Palästina und die angrenzenden Ländern: Tagebuch einer Reise im Jahre 1852*, Berlin 1857, pp. 399–400

70 קילי או קאלי, הוא כינוי לצמחי בר מסוג המלחית, שנועדו להפקת האפר הדרוש בתהליך ייצור הסבון, ראה: קרופוט'בלדנספרגר (לעיל, הערה 65), עמ' 66; אביצור (לעיל, הערה 60), עמ' 265. אביצור מגדיר את המין Salsola soda, היא מלחית הבורית, ושמה מעיד על תפקידה. אלא שזהו מין נדיר, הגדל בשרון, וייתכן שהכוונה למין Salsola kali, מלחית אשלגנית, הנפוצה יותר. ראה: א' איג, מ' זהרי ונ' פינברון, מגדיר לצמחי ארץ-ישראל, ירושלים תשכ"ה, עמ' 25–26. [ראה גם הערת ברוך רוזן בחוברת זו – המערכת].

71 הם הגיעו לאזור גשר דמיה, הנמצא מול שפך הזרקא (יבוק).

near this my tent was pitched, but no intelligence had been received concerning the sailors. When the military party came up the motley troop formed in line to salute their Aga – holding the muskets perpendicular in the left hand, with the right they each made the Oriental Salaam.

After a few minutes we formed a committee round the tent for examination of the Guide and Dragoman. The result was that we determined to march as soon as the moon should rise towards the place of the disaster in search of the seamen.

Molyneux and I returned to my tent, where we lay down for a short sleep. Thermometer at 97 Fahrenheit.⁶⁶

Soon afterwards a horse's tramp was heard which proved to be that of a Kawass of Dr. Schultz, the Prussian Consul, who with his cousin Mr. Weber had come from Jerusalem to investigate a particular spot in the neighborhood.⁶⁷ [188] They offered to assist us in our object, but on learning that we were to start so soon were afraid that their horses were not capable of allowing them to do so.

At one o'clock the moon rose over the Moab mountains, and I wrote a note to Jerusalem to be conveyed by a man returning thither in a few hours more.

The drums beat their signal and we mounted. How romantically beautiful was the effect of our filing in single line, at first through shrubs and trees, then over open ground with our shadows all moving black and steadily at our left hands.

*"I see them on their winding way
And o'er their ranks the moonbeams play
And nearer yet and yet more near
The martial chorus strikes the ear".⁶⁸*

66 כ"צ 37. מעניינת העובדה שפין טרח לציין מדי פעם את הטמפרטורה, כנראה כדי להבהיר כי התנאים במקום היו קשים. ברור גם שהטרמומר היה חלק מצידו הקבוע.

67 ארנסט גוסטב שולץ (Schultz, 1811-1851) היה הנציג הדיפלומטי הפרוסי הראשון בירושלים, משלהי 1842 ועד למותו. הוא היה מזרחן בהכשרתו, והקדיש חלק ניכר מזמנו לסיורים ומחקרים. בספטמבר 1847 ערך סיור רכיבה ליריחו, בלוויית אחיינו ה"ל תאודור ובר (Weber, 1816-1893). ובר הגיע לירושלים בשנת 1845, השתלב בפעילות הקונסולרית בעיר, ובשנים 1850-1875 כיהן בביירות, תחילה כסוכן קונסולרי ואחר כך קונסול. ראה: Ph. Wolff, 'Nekrolog des ersten preussischen Consuls in Jerusalem', idem, *Jerusalem nach eigener Anschauung und den neuesten Forschungen*, Leipzig 1857, pp. 204-214; A.R. Sinno, *Deutsche Interessen in Syrien und Palästina 1841-1898: Aktivitäten religiöser Institutionen, wirtschaftliche und politische Einflüsse*, Berlin 1982, pp. 240-247, ובמקומות נוספים שם.

68 רגינולד הבר (Heber 1783-1826), איש כמורה אנגליקני ומרצה באוקספורד, כיהן משנת 1822 ועד למותו כבישוף של כלכותה. הכנסייה חילקה אז את הודו לשלושה תחומים, שבראש כולם עמד בישוף אחד. הבר נודע גם כמחברן של פואמות רבות, שחלקן שימשו כקטעי תפילה. אולם המפורסמת מבין הפואמות שכתב, כבר בשנת 1803, נקראת 'פלשתינה', וזכתה בפרס השירה האנגלית. פין השתמש כאן בארבע שורות המתאימות ביותר לאווירה שתיאר, מתוך הפואמה 'The Moonlight March', שתי השורות הראשונות בבית הראשון והשורה

Such was the Lieutenant's tale, and we agreed to return to the city to procure more Bash Bezuk from the Pasha and after a night's rest to march towards the Jordan in the morning. I sent on my tent to Jericho and galloped back – entered the Gate of St. Stephen, requiring the guard to admit some Englishmen coming behind me – (it being just sunset and the season of Ramadan, when the gates are usually shut more [186] strictly to the time of sunset), arrived at the Seraglio⁶³ just as the Pasha and Kadi were sitting down to dine after the day's fast, – related the history – concerted for writing immediately to Nablus & Damascus – and the Pasha promised 10 Bash Bezuk to attend us in the morning.

(Wed.y. 1. Sept.)

Lieut. Molyneux and I met the Cavalry at the Church of Sitte Miriam,⁶⁴ they were dismounted in romantic groups and fantastic costumes, but on our approach were soon in marching order to the tapping of their two pair of tiny kettle drums, one of the performers holding his horse's reins in his mouth while beating his bits of leather strap.

They were commanded by a Yuz Bashi a commander of 100 who was a Bosnian, named Mustapha Aga. The horse on which he rode had a fine saddle and saddle cloth of bright scarlet with scarlet fringe – the creature's head and neck were adorned with strings of small silver ornaments and coins, and silver chains, besides a large turquoise hanging on the nose. His best horse, equally well accoutred was led before him by a mounted groom.

As we passed through Bethany the houses reechoed the thick beating notes of the kettle drums – and as we rested for a few minutes at the Haud, some Moslems who were there set themselves instantly to their prayer attitudes.

[187] Over the thirsty wilderness country, sprinkled by a few Nebbk trees – and passed Khatroon. Partridges seen by the road side as large as English pheasants of which the Dragoman shot one.⁶⁵

Having all effected the descent to the plain, I rode on first, and saw our British flag flying over the tower of Jericho, attached to a long Arab spear crowned by black ostrich feathers,

63 בבואו ממזרח נכנס פין לעיר בשער סן סטפן - שער שכם. את הפאשא והקאדי מצא ב־seraglio, הוא בניין הסראיה, כיום מבנה בית־הספר 'עומר'יה'; במסורת הנוצרית מזוהה המקום כארמונו של פונטיוס פילטוס וזו התחנה הראשונה בדרך הייסורים. ראה: "בן־אריה, עיר בראי תקופה: ירושלים במאה התשע־עשרה, העיר העתיקה, ירושלים תשל"ז, עמ' 189-192.

64 הכוונה כמובן לכנסית קבר מרים בעמק יהושפט, הנמצאת בסמוך לדרך היוצאת מהעיר העתיקה לכיוון מזרח.

65 תאן אלחתרורי, הוא תאן אלאחמר, 'אכסניית השומרוני הטוב'. נבק הוא השם הערבי לעץ השיוף המצוי - המכונה גם דום וסידריה - ובעיקר לפירותיו. ראה: H.B. Tristram, *The Natural History of the Bible*, London 1868, p. 428; G.M. Crowfoot & L. Baldensperger, *From Cedar to Hyssop: Study in the Folklore of Plants in Palestine*, London 1932, pp. 112-113; ה"ב טריסטראם, מסע בארץ־ישראל לחקר חיי הארץ ושבעה: יומן 1863-1864, תרגם ח' בן־עמרם, ירושלים תשמ"א, עמ' 212. טריסטראם גם הוא מזכיר עצי שיוף בתארו את חנייתו באותו המקום (שם, עמ' 150-151).

Obtaining four of the Bash Bezuk⁶⁰ from the [184] Pasha. I resolved to accompany them myself – and about an hour before sunset on the 31st August we left Jerusalem intending to make most of the journey by moonlight.

But at a short distance beyond Bethany just before descending to the Haud⁶¹ el Azarieh we met Lieut. Molyneux travelling towards Jerusalem, accompanied only by his Dragoman. We dismounted in a field, for he had a disastrous story to relate.

At a bend of the river, which concealed him from his boat's party both had been simultaneously /as he believed/ attacked by Arabs – those approaching him had been awed by his threats into a retreat, but the men with the boat having failed to meet him at the rendezvous appointed for the evening, the Dragoman retraced the afternoon's march, and found the boat in the river, and the guide whom they had brought from Tiberias entirely naked. His story was that the sailors had been surrounded by Arabs firing muskets, and throwing stones that one of the Englishman having levelled his musket in order to fire, was at the same moment struck on the forehead and he fell into the water. The enemy then carried them all into a jungle, stripped them naked and made off Eastwards with their booty.

On this disastrous intelligence, Molyneux remained till Sunset seeking for his men, and making his usual signals [185] with a railway whistle, and then had to decide upon his future course. He resolved to cut his way Southwards towards Jericho and the Dead Sea with the boat and luggage, expecting of course to be again assailed during the night. He ordered the Guide to row the boat down the river, placed his own guide in front of him for fear of treachery – and through thickets of tangled reeds and thorns, sometimes 6 feet high he arrived at Jericho by the morning.

There in the little square tower⁶² he piled up the luggage and nautical instruments – hoisted a blue ensign upon the tower as a signal in case of the men arriving in that direction, and slept for an hour or two, for the first time for three days and nights. On it being reported that the boat had come down safe he rose and proceeded towards Jerusalem to get help in searching for the unfortunate sailors.

60 הבאשי בוזוקי – יחידות פרשים בצבא העות'מאני, שעיקר תפקידן בארץ במאה הי"ט היה לשמור על הסדר הפנימי ולסייע בגביית המסים, בדיכוי מרידות, בעצירת פשיטות הבדווים וכדומה. ראה: ש' אביצור, חיי יום-יום בארץ ישראל במאה התשע עשרה, ירושלים תשל"ו, עמ' 135-136.

61 מקום חנייה להשקיית בהמות ואנשים. פירוש המלה 'מאגר מים מלאכותי'. ראה: A.B.A. Husain, 'Haud', *EF*, III, Leiden-London 1971, pp. 286-288

62 המגדל המרובע הרוס, שהיה אז מבנה האבן היחיד בסביבות הכפר יריחו, מופיע ברבים מן התיאורים והאורים של עולי הרגל והמבקרים בני התקופה באזור. ראה למשל: J.M. Bernatz, *Palästina: Neues Album des heiligen Landes, 50 Ansichten biblisch wichtige Orte*, mit Erläuterungen von G.H. von Schubert, J. Roth & O. Fraas, Stuttgart 1868, no. 24. זהו בוודאי אותו מגדל הרוס אליו מכוון ניקולייסון בתיאורו.

Reminiscences of the English Exploring Expedition on the Jordan and Dead Sea in 1847.

By H.M. Consul

[182] Most of us remember that a Scientific Expedition from the United States of America carried on operations upon the Jordan and the Dead Sea in the spring of the year 1848. Some of us have seen advertized in Newspapers that a Report of that Expedition has been published in Europe by Captain Lynch its Commander,⁵⁷ but it is truly to be regretted that no copy of that publication has yet reached this country, although our friends might have supposed that the book would be welcome to us, and the members of that Expedition [183] (as one might have imagined) ought reasonably to have thought so too.

But in the Autumn of 1847 some researches of a similar nature were commenced in the same localities, with simpler means of operations by a few bold Englishmen. Allow me to record some personal reminiscences of my own in connection with that Expedition.

Documents I have none for exhibiting the amount of success thus obtained – but have reason to believe that it was well proportioned to the means at command, which were so seriously diminished during its progress.

Her Majesty's Frigate "Spartan" being stationed at Beyroot in the summer of 1847 – Lieut Molyneux with three A.B.'s⁵⁸ undertook to examine the Jordan and Dead Sea.

They landed a Ship's boat (the Dingey⁵⁹) with provisions, and scientific instruments, from the Bay of Acre, and had them conveyed by camels to the Lake of Tiberias.

Thence they began to descend the river, and it was thought desirable that some of the irregular cavalry of the country should be despatched from Jerusalem to the Jordan opposite Jericho, and thence proceed Northwards until they should meet the Exploring party and directly or indirectly assist them in their progress.

57 פין מכוון כנראה לספרו של לינץ' הנזכר לעיל (הערה 1). מהדורתו הראשונה של הספר ראתה אור בפילדלפיה בשנת 1849, והשנייה – בלונדון ובפילדלפיה בשנת 1850. המהדורה הגרמנית הראשונה פורסמה בלייפציג באותה שנה. כבר ב־1849 פורסמו סקירות על הספר בכמה כתבי־עת באירופה, וריטר נתן לו פרסום בהרצאתו ובמאמרו על 'השיט על הירדן וים המלח' בשנת 1850. ראה: R. Röhricht, *Bibliotheca Geographica Palaestinae: Chronologisches Verzeichnis der von 333 bis 1878: verfassten Literatur über das Heilige Land*, Jerusalem 1963 pp. 431–432. (Berlin 1890). סביר שפין, שהיה מצוי אצל הספרות המדעית העוסקת במחקר הארץ, קרא על הופעת הספר.

58 A.B. פירושו able-bodied seaman, דהיינו מלח מיומן.

59 Dingey היא סירה קטנה של ספינת מלחמה.

exhausted that they were obliged to rest half an hour, and it was altogether a long, tedious, and painful night journey to Jerusalem, it being often necessary to stop & adjust the sacks of straw.

At length after much difficulty Jerusalem was safely reached at 8 o'clock A.M. on Saturday the 5th Sept. and Mr. Nicolayson had the pleasure of seeing his sick friend comfortably settled in bed in the Casa Nuova.⁵⁴

The Physician of H.E. Shereef Pasha, a European was in attendance and Mr. Whiting⁵⁵ and Mr. Nicolayson sat up at night and remained as much as possible during the day. Throughout the following day Sunday Mr. Costigan was free from fever, and he appeared so much better that all hoped the violence of the disease was broken, and that he would recover, yet he never believed it himself but always said "no I know better." Towards evening the hopes of his recovery were much weakened by the return of the fever, the Doctor having declared that should it return there was no hope of his standing it. Before midnight the attack became very severe. Up to this time Mr. Costigan had all along had the full use of his senses. For the last two hours he ceased to speak and breathed with great difficulty. All that could now be done was to moisten his lips occasionally with a little lemonade and at about three o'clock on Monday morning September 7th 1835 Mr. Costigan peaceably breathed his last [263] without a struggle or a groan, and was buried the same day on the burial ground belonging to the Latin Convent, attended by Mr. Whiting, Mr. Nicolayson, and the monks of the convent, the deceased having been a Roman Catholic.⁵⁶ As no notes were found among his papers nothing can be known of the results of the expedition.

Since the period when these circumstances occurred two other expeditions to the Dead Sea have had a melancholy termination, that of 1847 like this one in the death of its chief mover Lieut. Molyneux, and that of 1848 conducted by the Americans in the death some time after at B'hamdoon of Mr. Dale an enterprising young officer attached to the Party.

54 הקאזוה נובה היא האכסניה הפרנציסקנית, שהיא חלק ממרכזם בעיר העתיקה. חלק מחדריה שימשו כ'לורטו', שהיה למעשה בית-החולים הראשון בעיר העתיקה. ראה: שוואקה (לעיל, הערה 14), א, עמ' 99-104.

55 ג'ורג' ב' וייטינג (Whiting) הגיע עם רעייתו לירושלים באוקטובר 1834, כחלק מצוות המיסיון האמריקני-הפרוטסטנטי בעיר, ובמהרה הפך להיות מנהל התחנה. ביגו לבין ניקולייסון התפתחו יחסי ידידות ושיתוף פעולה. ראה: א' יפה, 'פעילות המיסיון האמריקני-הפרוטסטנטי בארץ-ישראל בשנים 1821-1845', קתדרה, 73 (תשרי תשנ"ה), עמ' 53-56; וראה גם: פיין (לעיל, הערה 20), א, עמ' 89. מחלת האישה גרמה לבני הזוג לחזור לארצות-הברית בחורף 1838.

56 בנושא קברו ומצבתו של קוסטיגן ראה לעיל באפילוג להקדמה.

where Mr. Nicolayson pulled out several pieces in order to choose the best, and among the rest the beam of an old plough, promising to pay double price for all. When the Arabs saw this they were ashamed & at length a few began to bestir themselves, and soon brought together quite a heap of pieces of wood. They now wanted ropes and these the host furnished and they began to tie the poles together as best they could. In the mean time evening was coming on and no men appeared. The Sheikh was again sent for. The promises and threatenings were renewed as also his answers. The men would not obey him. They said they could not carry Mr. Costigan. All this time poor Mr. Costigan was suffering from the fever. The heat was dreadful. Although a tremendous South East wind blew and whirled the sands of the plain about in all directions, and this though evening had come on rendered it impracticable to bring him out into the open air, however much he desired it, for the sand would have suffocated him.

Meantime the three men from Siloam who had been at first engaged had left and no others appeared to take their place.

The mother of the host was most solicitous in her attendance on the sufferer and shewed the kindest feelings. She sat when not [261] engaged in preparing something for him or attending to her domestic affairs, rubbing his hands or fanning him with the long sleeves of her blue gown – and indeed throughout the women shewed a high degree of that kind tender feeling of which the men seemed so provokingly destitute.

It was now evening. No adequate number of men appeared. They would not listen to the proposal of carrying him and no wonder for they are in the constant habit of delegating all that is toilsome to their women, and most certainly had it been a short distance in the neighborhood there would have been more women ready to undertake the task than were wanted, the men following smoking their pipes and gazing at the sight.

At last a wise old woman suggested a plan that would require only three men to attend Mr. Costigan. This was to fill two large bags with chopped straw, and tie them one on each side of the broad pack saddle, so as to form a hollow on the back of the horse. On this was spread a large fur cloak, and a couple of cushions were fixed on the neck of the horse for Mr. Costigan's head to rest upon.

About nine oC. in the evening when the fever had abated the party started in this manner, Mr. Costigan reclining on the horse two men supporting his legs – and another guiding the animal.

The evening being rather cool Mr. Costigan felt strength [262] sufficient to ride up the first very steep ascent with the assistance of the men, but on reaching the summit felt so

He did not at the time think of taking a camel with him, and only afterwards learned that Mr. Costigan had directed his servant to send one down.

The night journey was not made without much apprehension, however the party arrived safely at Jericho on Friday morning at 2 oC. They found Mr. Costigan lying out under the open heaven, preferring this to the miserable hovel in which he found shelter during the heat of the day. He had had a very severe paroxysm of fever in the evening & during the night, & it had just left him in a state of extreme exhaustion. Soon after dawn the heat became so extensive, that they were obliged to take shelter in the hovel.

The whole day was spent in contriving how to convey Mr. Costigan to Jerusalem in the most easy manner. So long as he was free from fever he thought that with the assistance of one riding behind him on the same horse against whom he could lean, and one walking on each side to hold & steady him he should be able to make his way, and three men from [259] Siloam who were going towards Jerusalem were accordingly hired for this purpose.

But when about 4 oC. P.M. the fever returned this became impossible and the Sheikh of the Village was sent for at Mr. Costigan's request and desired to find 8 men and some poles of which to make a kind of litter. The Sheikh came. Mr. Nicolayson first reasoned with, then entreated him and made all sorts of promises but could get no other answer than that it was impossible to find either the one or the other. Mr. Nicolayson then threatened him with the vengeance of the Governor of Jerusalem, and told him that as Sheikh of the village he would be held responsible for all the consequences that might result from his neglect of duty in this case.

This seemed to have some effect and he began to look about him, and consult some of the lazy Arabs who were sauntering about smoking their pipes or talking their talk doing absolutely nothing.⁵³ But neither threats or promises could induce them to stir tho Mr. Nicolayson engaged to pay them three times over what the Governor of Jerusalem should fix as their wages. The Sheikh then promised to find some others when the rest of the villagers should return from the fields after sunset. And thus he left it. It was now necessary to try what could be done with those around to induce them to procure the necessary poles but no answer could be got [260] but *مافيش* Mafeesh – (there are none) till Mr. Nicolayson started himself to examine first a heap of wood, where nothing could be found that would answer, and next the shelters against the sun which were attached to the huts,

53 סטיפנס, שהגיע ליריחו כעבור שמונה חדשים, לא מצא בכפר 'כל זכר בגיל מעל לעשר שנים, מלבד האגא', שכן כל שישים הגברים נמלטו להרים שמעבר לים המלח, מפחד צו הגיוס של איברהים פאשא. ראה: סטיפנס (לעיל, הערה 4), ב, עמ' 200.

More than seven times he fainted by the way and after a fruitless [257] search for water, by turning out of the way to the ruins of an old tower,⁵¹ he at last reached Jericho in a state of absolute exhaustion. Here he found a person belonging to the Governor of Jerusalem who immediately sent two soldiers on horseback with water to Mr. Costigan, his own horse for himself and a camel for the boat.

Notwithstanding the continual return of the fever Mr. Costigan had just strength enough to ride his horse to Jericho, where he was kindly received into the house of one of the Arab inhabitants, and very assiduously attended by the owner's mother.

This was on Wednesday the 2nd of September 1835. In the evening he sent his servant to Jerusalem with the sails & oars of the boat and the other things intending himself to start about midnight, hoping that the fever would then have left him.

He ordered his servant to go to the Governor of Jerusalem and request a camel to be sent to his Master, which he was to prepare with mattresses[!] and cushions so as to admit of his lying should he not be able to ride his horse. The servant however seems quite to have forgotten his master's orders as he never sent the camel.

On Thursday afternoon a messenger mounted on Mr. Costigan's own horse came with a note to Mr. Nicolayson requesting medicine – the following is a copy – [258]

"My dear Sir

For God's sake send me some medicine and emetic above all things. I cannot rise from my bed, and if I pass two such nights as the last without aid or medicine you'll have to do something else for me.

Yours (signed) C.C."

As there was no physician in Jerusalem,⁵² Mr. Nicolayson thought it better to go to him himself and try to bring him up and accordingly started for Jericho in less than two hours.

51 על המגדל החרב ראה להלן, הערה 61. קצת קשה לקבל כאן את קביעתו של אריקסן הטוען שהכוונה כנראה למגדל בעין תגילה (ראה להלן, הערה 61), שכן שם אכן היה מעיין נובע, והרי המלטוי לא מצא מים. וראה: אריקסן (לעיל, הערה 2), עמ' 18 והערה 24.

52 נתון זה איננו מדויק. אמנם אדוארד מקגואן (Macgowan), הרופא הראשון של המיסיון האנגליקני (חוץ מן המיסיונר הרופא האמריקני דלטון, שמת בשנת 1826), הגיע לירושלים רק בראשית 1842. אולם בשנת 1835 היו בקרב הפרנציסקנים בירושלים שני רופאים, ראה: שוואקה (לעיל, הערה 14), א, עמ' 91. לפי עדותו של טיטוס טובלר היה בעיר גם רופא צבאי איטלקי, בשירות המצרים, ראה: T. Tobler, *Lustreise ins Morgenland*, II, Zürich, 1839, pp. 52–53; מאוחר יותר כתב טובלר שרופא זה לא היה ראוי לאמון רב, ראה: 'Aerzte, Apotheker, idem, *Das Ausland*, 114 (1848), p. 453 und Krankenhäuser in Jerusalem'. הוא הזכירו שוב בשנת 1865, בקטע שצוטט רבות: 'לפני שלושים שנה שהו עמי בירושלים מיסיונר אמריקני, רופא איטלקי בשירות מוחמד עלי'... ראה: idem, 'Briefe aus Süd und Ost', *Beilage zur Allgemeinen Zeitung*, 23 Dezember 1865, p. 5807. סביר להניח שזהו 'הרופא של שריף פאשא' המוזכר בטקסט להלן.

When, after the conclusion of this illfated voyage Mr. Nicolayson found the adventurous traveller at Jericho, he was too weak to give much information about their tour, such particulars only as could be gathered from his servant are preserved.⁴⁷

It appears that in two or three days they reached the Southern extremity of the Sea; but now the favourable wind failed them to return by. A complete calm lay on the water for several days and the servant exhausted with the toil of rowing, threw the fresh water overboard while Mr. Costigan lay asleep, thereby intending to facilitate their progress.⁴⁸ Hitherto they had only suffered from the heat which in August was extreme, but now their misery began – having nothing where with to quench their thirst, and consequently being unable to eat, and yet [256] obliged to work hard at the oars to escape if possible perishing with thirst and hunger. The servant would not go on shore, to look for water for fear of the Arabs, though they saw several green spots where they supposed there must have been water. Mr. Costigan said that he rowed one whole day in the heat of the sun, exhausted with thirst and hunger, and having never before in his life known how to ply the oar.⁴⁹

The consequence was a severe bilious fever, which of course disabled him, and they now depended upon the already exhausted strength of the servant; and on that Providence which might send them a favourable breeze, but this was not vouchsafed.

When therefore they at length, on the fourth or fifth day,⁵⁰ reached the North shore of the Sea, they were both of them in a condition scarcely able to stir, and yet here they had neither water nor any other refreshment, and had a walk of at least three hours over the burning sands of the plain of Jordan to Jericho.

Overcome with heat and thirst and hunger and tormented with the effects of the dreadfully salt and corrosive water of the Dead Sea, which made their skin blister all over; they having imprudently poured water upon their clothes, to procure a little cooling, which only served to make the fever rage within. Having spent a night & the greater part of a day in this state on the Northern shore, the servant at last made an effort to reach Jericho in order that he might send water and a horse to Mr. Costigan.

47 מעניינת כאן דעתו של סטיפנס, הכותב כי קוסטיגן, שהיה נוסע ותיק ומנוסה במזרח והכין עצמו בקפדנות למסע בקראו 'כל ספר שטיפל בגוף מים מסתורי זה', 'נהג תמיד לסמוך בעיקר על זיכרונו', ולכן לא השאיר שום דבר בכתובים, להוציא הערות בודדות ומבולבלות בשולי ספרים (שם, עמ' 213).

48 ברור שבנקודה זו ישנו הבדל בגרסאות; המשרת סיפר לסטיפנס ש'ביום השישי אפסו מימיהם, וקוסטיגן התמוטט; שביום השביעי הם נאלצו לשתות מי ים' (שם, עמ' 215).

49 משפט תמוה, בלשון המעטה. קוסטיגן האירי היה לפי כל העדויות טייל ושייט מנוסה. קשה גם להניח שיצא למסע שיט בסירה על הירדן וים המלח ללא שהיה לו ניסיון בחתירה, 'ללא שטיפל לפני כן במשוטים'.

50 לפי עדות המשרת, הם נחתו בחוף הצפוני אחרי שמונה ימי שיט, ראה: סטיפנס (לעיל, הערה 4), ב, עמ' 215.

Notes of the First Exploring Expedition to the Dead Sea.

compiled by his daughter from material furnished by the Rev.d. J. Nicolayson

[254] The first exploring expedition attempted in modern times to the Dead Sea was conducted by the late Mr. Costigan an Irishman – in the latter end of August & the beginning of September 1835.

Having caused a boat to be conveyed to Tiberias from Acre he attempted during three days to navigate the Jordan. This however was found to be a task not only difficult but dangerous owing to the numerous rocks, straits & falls that occur along the torturous course of this river. Mr. Costigan was as much in the water as out of it during the three days in which he tried to overcome the fatigues and difficulties of the enterprise and at last his servant (never a sailor) so entirely lost his patience & courage that Mr. Costigan determined to convey the boat by land,⁴⁶ and having obtained camels & also a guard, sent his servant through Nabloos to Jerusalem with the luggage & himself proceeded alone with his escort, along the valley of the Jordan down to Jericho, before reaching which place they noticed some Arabs on a hill near the road, a little in advance of them. He sent some of the escort on to reconnoitre but his horse was determined to go along with them, in consequence of which the whole party proceeded at full speed towards the Arabs, and Mr. Costigan attempting to draw his sword found it so rusted by the water of the Jordan that he could not withdraw it from the scabbard but broke off the hilt instead. Fortunately the [255] Arabs took to flight, and such their consternation that they darted into the river, swam across and made their escape towards the East. Mr. Costigan then pursued his course without any further obstacle than that of thorny bushes and thickets in jumping through which he got his clothes so torn that they would scarce keep together.

After leaving the boat at Jericho he came up here to Jerusalem and went down with a friend; again returned to Jerusalem and went down a second time to Jericho with some French travellers. & Mr. Costigan with his Maltese servant set sail in the little boat to explore the Eastern coast of the Dead Sea.

46 אין בכוננתי לעסוק בהרחבה בהשוואת פרטים בין גרסת ניקולייסון לזו של סטיפנס, ואסתפק בכמה דוגמאות. במשפט זה בלבד מתגלים כבר שני הבדלים משמעותיים: לפי סטיפנס המשרת היה 'מלח מלטוי קטן, מיובש לחלוטין' (סטיפנס [לעיל, הערה 4], ב, עמ' 201, 213). החתירה בירדן הופסקה מכיוון שקוסטיגן 'בקושי ניצלו חייו בין הסלעים והמפלים של נהר עתיק אך בלתי ידוע זה; וכן הופרע ללא הפסק בידי הערבים' (שם, עמ' 201).